

**EIROPAS SPĪDZINĀŠANAS
NOVĒRŠANAS KOMITEJA:**

**VADLĪNIJAS
SLĒGTA TIPA
IESTĀDĒM**

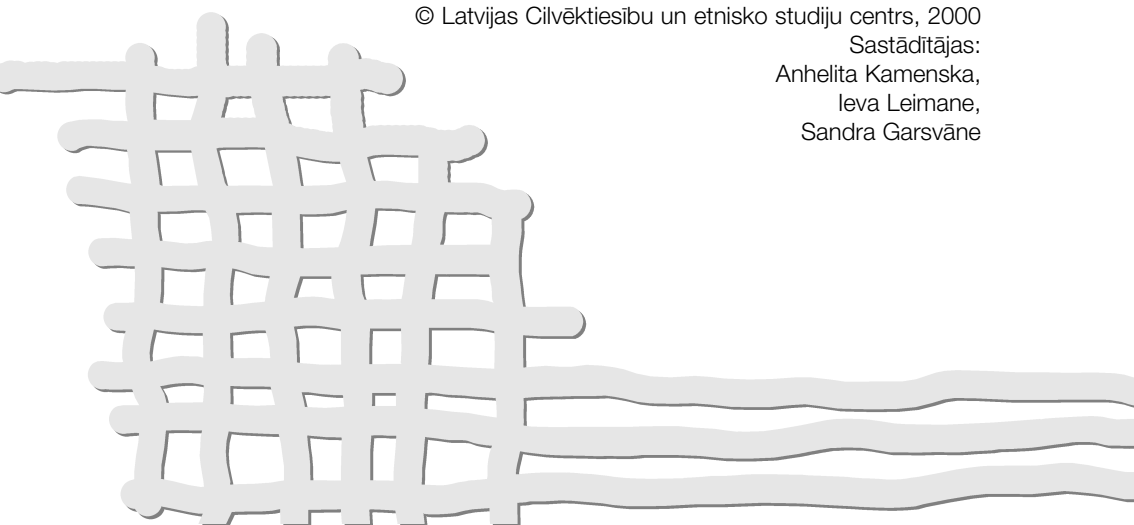
© Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, 2000

Sastādītājas:

Anhelīta Kamenska,

Ieva Leimane,

Sandra Garsvāne

SATURS

Ievads	3
Konvencijas vēsture un Spīdzināšanas novēršanas komiteja	4
CPT standarti: Cietumi	11
CPT standarti: Policija	15
CPT standarti: Ārvalstnieku aizturēšana	18
CPT standarti: Psihoneirolģiskās iestādes	20
CPT apmeklētās iestādes Rīgā	24

Brošūra izdota ar
Atvērtās sabiedrības institūta (Budapešta) finansiālu atbalstu

Iespiests SIA *Puse Plus*

ISBN 9984-9359-3-0

Ievads

Kopš 1998. gada Latvija ir Eiropas Konvencijas par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu dalībvalsts. Konvencijas ratificēšana uzliek Latvijas valstij saistības ievērot konvencijā izvirzītās prasības un ziņot par veiktajiem pasākumiem pārkāpumu novēršanā slēgta tipa iestādēs. Konvencijas īstenošanu dalībvalstis uzrauga Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komiteja, un 1999. gada janvārī tā apmeklēja arī Latviju. Pirms vizītes 1999. gada janvārī sadarbībā ar Eiropas Padomi un Latvijas Republikas Iekšlietu ministriju Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs organizēja informatīvu semināru slēgta tipa iestāžu administrācijai, lai informētu par Komitejas darbību, tās pilnvarām un prasībām. Jau toreiz bija skaidrs, ka nepieciešama tālāka slēgta tipa iestāžu personāla un arī sabiedrības izglītošana, tāpēc nolēmām izdot informatīvu brošūru par Komitejas vadlīnijām slēgta tipa iestādēm: cietumiem, policijas izolatoriem, ārstniecisku aizturēšanas centriem un psihoneiroloģiskajām iestādēm. Ceram, ka brošūra palīdzēs jūsu turpmākajā darbā.

Brošūras sagatavošanā izmantoti Spīdzināšanas novēršanas asociācijas (*Association for the Prevention of Torture – APT*) materiāli: *“The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment”*, *“A Visit by the CPT – What’s It All About, 15 Questions and Answers for the Police”*, *“The CPT history, mandate and composition”*, kā arī Spīdzināšanas novēršanas komitejas gadskārtējie ziņojumi, Nr. 2 (1991), Nr.7 (1996), Nr.8 (1997). Brošūrā nublicējam Eiropas Konvencijas par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu tekstu. Interesenti ar to var iepazīties Eiropas Padomes Informācijas un dokumentācijas centrā (<http://www.coecidriga.lv>).

Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs

KONVENCIJAS VĒSTURE UN SPĪDZINĀŠANAS NOVĒRŠANAS KOMITEJA

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas vēsture sākas ar vienkāršu ideju. 1970. gadā Ženēvas baņķieris Žans Žaks Gotjē (Jean-Jacques Gautier), aizejot pensijā, nolēma atlikušo dzīvi veltīt cīņai pret spīdzināšanu. Iedvesmojies no Sarkanā Krusta Starptautiskās komitejas piemēra, viņš aicināja pieņemt jaunu konvenciju, kuras ietvaros tiktu izveidota jauna starptautiska institūcija, kas būtu tiesīga apmeklēt visas slēgtās iestādes, kurās atrodas personas, kam atņemta brīvība. 1977. gada janvārī Žans Žaks Gotjē nodibināja Šveices komiteju pret spīdzināšanu (tagadējo Asociāciju par spīdzināšanas novēršanu), kurai minētā ideja bija jāievieš dzīvē. Šveices komiteja izstrādāja pirmo likumprojektu Konvencijai par apiešanos ar personām, kurām atņemta brīvība.

Diemžēl dažādu iemeslu dēļ Konvencijas sagatavošanas periods ieilga. Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma Eiropas Konvencijas par spīdzināšanas novēršanu un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu tekstu tikai 1987. gada jūnijā, bet pati Konvencija stājās spēkā 1989. gada 1. februārī. Šīs Konvencijas izpildes uzraudzībai tika izveidota Spīdzināšanas novēršanas komiteja (*Committee for the Prevention of Torture, turpmāk tekstā CPT*). Pirmos Spīdzināšanas novēršanas komitejas locekļus ievēlēja 1989. gada septembrī, un 1990. gada maijā Komiteja devās pirmajā pārbaudes vizītē uz Austriju. Uz 1999. gada 1. jūliju Konvenciju bija ratificējušas 40 Eiropas Padomes dalībvalstis un Komiteja bija veikusi 88 vizītes uz 39 valstīm.

Latvija Eiropas Padomes Konvenciju par spīdzināšanas novēršanu ratificēja 1998. gada 10. februārī, un tā paša gada jūnijā tā stājās spēkā. CPT pārbaudes vizītē Latviju apmeklēja no 1999. gada 24. janvāra līdz 3. februārim.¹

Spīdzināšanas novēršanas komiteja

Komitejai ir tiesības jebkurā laikā apmeklēt dalībvalstī esošās visas slēgta tipa iestādes, piemēram, ieslodzījuma vietas, policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatorus, psihoneiroloģiskās slimnīcas, kara daļas, tranzītzonas lidostās, ārvalstnieku aizturēšanas centrus, u.c. Dažkārt tās var būt arī iestādes, kuras saskaņā ar nacionālo likumdošanu netiek uzskatītas par slēgta tipa iestādēm. Komiteja par tādām uzskata visas iestādes, kurās personām brīvība atņemta kaut uz dažām stundām, piemēram, atskurbtuves. Komiteja var ierasties dalībvalstī atkārtoti un bez iepriekšējas paziņošanas.

Komiteja neorganizē vizītes, lai pēc saņemtajām sūdzībām vai apsūdzībām par spīdzināšanu konstatētu faktus, bet lai novērstu šādu gadījumu rašanos. Komitejai ir

---

¹ Skat. brošūras beigās pievienoto sarakstu ar CPT apmeklētajām iestādēm.

jāizvērtē, vai pastāv apstākļi, kuri varētu novest līdz spīdzināšanas, necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās vai soda gadījumiem. Komiteja pievērs īpašu uzmanību paziņēm, kas varētu norādīt uz iespējamiem pārkāpumiem nākotnē.

CPT izvērtē:

- ▲ apmeklētās iestādes vispārējos apstākļus;
- ▲ novēro tiesībsargājošo iestāžu darbinieku un cita personāla izturēšanos pret personām, kam atņemta brīvība;
- ▲ intervē personas, kam atņemta brīvība, lai saprastu, kā tās uztver iepriekš minētos aspektus un arī uzklausītu to pretenzijas;
- ▲ izvērtē brīvības atņemšanas tiesisko un administratīvo pamatu.

Pēc vizītes Komiteja sastāda ziņojumu un sniedz konkrētas rekomendācijas, lai nostiprinātu to personu, kam atņemta brīvība, aizsardzību un samazinātu iespēju, ka šīs personas varētu tikt pakļautas spīdzināšanai un ar tām varētu pazemojoši apieties.

Konfidencialitāte

Vieni no Konvencijas pamatprincipiem ir sadarbība un konfidencialitāte. Dalībvalstis piekrīt atļaut starptautiskam mehānismam pārbaudīt slēgta tipa iestādes ar noteikumu, ka visa procedūra paliek konfidenciala.

Konfidencialitāte ir viens no Konvencijas stūrakmeņiem. Dalībvalstis piekrīt dot atļauju šādām slēgta tipa iestāžu pārbaudēm, ja tās ir parliecinātas, ka iegūtā informācija un fakti tiks turēti slepenībā. To apstiprina arī Konvencijas 11. panta 1. paragrāfs.

Konfidencialitātes princips nozīmē, ka nekāda informācija par situāciju valstī, jo īpaši CPT ziņojums, netiek nodota ne vietējai, ne starptautiskajai sabiedrībai, presei, nevalstiskajām organizācijām (NVO), vai pat citām Eiropas Padomes iestādēm vai citām Konvencijas dalībvalstīm. Neviens no Komitejas delegācijas locekļiem (komitejas pārstāvjiem, ekspertiem, sekretariāta locekļiem, tulkiem) nedrīkst izpaust viņa rīcībā nonākušos faktus vai informāciju.

Konvencija tomēr pieļauj divus izņēmuma gadījumus. Pirmais izņēmums ir saistīts ar pašas dalībvalsts vēlēšanos, otrs – ar sankcijām.

Konvencija paredz, ka Komitejas ziņojumu var publicēt pēc dalībvalsts lūguma. Līdzko atklātībā parādās kaut daļa no Komitejas ziņojuma, Komitejai ir tiesības publicēt tā pilnu tekstu. 1990. gadā trīs no piecām Komitejas apmeklētajām pirmajām dalībvalstīm ziņojumu publicēja nākošajā gadā. Turcija, kas pēc septiņām Komitejas vizītēm atteicās publicēt ziņojumu, 1999. gada februārī deva atļauju publicēt ziņojumu par 1997. gadā notikušo vizīti. Ziņojuma publicēšana ir kļuvusi par normu, taču laiks starp Komitejas vizīti un ziņojuma publicēšanu dažādās dalībvalstīs ir atšķirīgs.

Otrais izņēmums paredzēts gadījumos, kad dalībvalsts atsakās sadarboties vai uzlabot apstākļus saskaņā ar Komitejas ieteikumiem. Komiteja tad var nolemt sniegt publisku paziņojumu. Tāda lēmuma pieņemšanai nepieciešama 2/3 komitejas locekļu piekrišana, un to var pieņemt pēc tam, kad attiecīgajai dalībvalstij ir bijusi iespēja izteikt savu viedokli. Līdz šim Komiteja ir sniegusi tikai divus oficiālus paziņojumus par Turciju – 1992. un 1996. gada decembrī.

Konfidencialitātes principu ievēro arī citā līmenī. Informācija, kas iegūta, intervējot personas, kam atņemta brīvība, arī ir konfidenciāla, un to var publicēt tikai ar intervētās personas piekrišanu.

Sadarbība

Konvencijas mērķis nav vērtēt valsti vai to kritizēt, bet gan palīdzēt tai uzlabot apiešanos ar personām, kam atņemta brīvība. To var panākt, ja starp Komiteju un dalībvalsti pastāv savstarpēja uzticība. Dalībvalsts sadarbība ar CPT ir nepieciešama visos Komitejas darbības posmos – pirms vizītes, tās laikā un arī pēc vizītes. Dalībvalstij Komitejas locekļiem jānodrošina iespēja ierasties valstī, tiesības pārvietoties pa valsts teritoriju bez jebkādiem ierobežojumiem, tai skaitā apmeklēt jebkuru vietu, kurā personām ir atņemta brīvība. Valstij jāsniedz visa informācijai, kas Komitejai nepieciešama tās uzdevumu veikšanai. Sadarbība nozīmē valsts aktīvu palīdzību gan valsts, gan vietējā līmenī.

Komitejas ziņojums vienmēr sākas ar sadaļu, kurā aprakstīta vizītes laikā novērotā sadarbība visos iespējamajos līmeņos. Komitejas gadskārtējos ziņojumos tiek ietverts vērtējums par sadarbības pakāpi. Lai arī pamatā valstu sadarbība ar Komiteju ir vērtējama kā apmierinoša, tomēr dažkārt CPT saskaras ar grūtībām iekļūt atsevišķās slēgtās iestādēs. Šādas grūtības parasti rodas galvenokārt nepietiekamas informētības par CPT pilnvarām dēļ. Tāpēc CPT pievērš īpašu uzmanību, lai valsts varas iestādes informētu par CPT un tās pilnvarām visu to pakļautībā esošo līmeņu iestādes.

Komitejas pilnvaras

Komitejas pilnvaras ir izklāstītas Konvencijas 1. pantā. Komitejas mērķis ir, apmeklējot slēgtās iestādes, nostiprināt personu aizsardzību pret spīdzināšanu un pazemojošu, necilvēcīgu apiešanos. Komitejai ir ne tikai tiesības, bet arī pienākums apmeklēt šādas iestādes. Vizītes ir tikai viens no veidiem, kā uzlabot personu, kam atņemta brīvība, aizsardzību. Šo mērķi var sasniegt, ja vizītēm seko arī konkrētas rekomendācijas, kā uzlabot apiešanos ar šīm personām un apstākļus, kādos tās tiek turētas.

Pieeja visai iestādei jebkuros apstākļos

Lai apmeklētu visas slēgtās iestādes, Komiteja var ierasties dalībvalstī jebkurā laikā. Ratificējot Konvenciju, dalībvalsts apliecina savu gatavību nodrošināt Komitejai pieeju visām slēgtām iestādēm gan miera, gan kara vai nemieru laikā.

Komiteja attiecīgo dalībvalsti iepriekš informē par gaidāmo vizīti, lai konkrētajai valstij dotu pietiekami daudz sagatavošanās laika, īpaši – lai tiktos ar valsts amatpersonām. Tomēr, lai vizīte būtu efektīva, tiek saglabāts pārsteiguma elements. Paziņošana notiek 3 posmos:

- ▲ gada beigās, kad ir apstiprināta periodisko vizīšu programma, CPT par to informē attiecīgo dalībvalsti, un pēc tam publicē preses relīzi ar dalībvalstu sarakstu;
- ▲ divas nedēļas pirms vizītes CPT oficiāli paziņo dalībvalstij par nodomu ierasties vizītē; paziņojumā ir minēts vizītes sākuma datums un tās ilgums, kā arī delegācijas sastāvs;
- ▲ dažas dienas pirms vizītes CPT nosūta iespējamo iestāžu, ko tā vēlas apmeklēt, sarakstu, tomēr šis saraksts nav galīgs un CPT vizītes laikā var apmeklēt arī citas iestādes.

Konvencija paredz tikai vienu izņēmuma gadījumu, kad dalībvalsts var atteikt Komitejai vizīti "noteiktā laikā vai noteiktā vietā." Vizīti var atteikt šādu apsvērumu dēļ:

- ▲ valsts aizsardzības;
- ▲ sabiedrības drošības;
- ▲ nopietnas nekārtības iestādēs, kurās atrodas personas, kam atņemta brīvība;
- ▲ personas, kurai atņemta brīvība, steidzīgas nopratināšanas smaga nozieguma gadījumā dēļ.

Šādiem izņēmuma gadījumiem jābūt īslaicīgiem.

Periodiskās vizītes un ārkārtējās vizītes

Komiteja var ierasties periodiskās vizītēs un vizītēs, kuras nepieciešamas izveidojušos apstākļu dēļ.

Periodiskas vizītes notiek reizi četros gados, un tās visas tiek plānotas. Komiteja gada laikā apmeklē 8–10 valstis. Periodiskās vizītes ilgums ir atkarīgs no valsts lieluma, slēgto iestāžu un ieslodzīto skaita. Parasti tā ilgst līdz 2 nedēļām.

Komiteja var arī ierasties ārkārtas vizītēs. Šādas "pārsteiguma" vizītes ļauj Komitejai nekavējoties reaģēt uz dažādām situācijām. Tādējādi CPT var ātri reaģēt uz ārkārtas situācijām, kad ir saņemta informācija par spīdzināšanas vai sliktas apiešanās gadījumiem kādā slēgtā iestādē vai pret kādu konkrētu personu.

- ▲ Atkārtotas vizītes mērķis ir atgriezties jau apmeklētā iestādē un pārbaudīt, vai ir ieviestas iepriekšējās vizītes beigās izteiktās rekomendācijas. Piemēram, 1996. gadā CPT atkārtoti apmeklēja San Vitores cietumu Milānā, Itālijā, kas tika nopietni kritizēts iepriekšējo divu vizīšu laikā.
- ▲ Ar ārkārtas vizīšu palīdzību CPT var reaģēt uz situācijām, kurās, pēc Komitejas domām, pastāv liels risks, ka konkrēta persona varētu tikt pakļauta spīdzināšanai vai ar to varētu slikti apieties. Tā, piemēram, 1999. gada martā, īsi pēc tam, kad Turcijas varas iestādes arestēja Kurdistānas Strādnieku partijas vadītāju Abdulu Odžalanu, CPT apmeklēja Turciju un intervēja viņu bez amatpersonu klātbūtnes.

- ▲ Ārkārtas vizīti var arī organizēt, lai pievērstu uzmanību valstij, kas ir ratificējusi Konvenciju, taču laikā, kad to būtu bijis pārāgri iekļaut apmeklējamo valstu sarakstā. CPT 1998. gada decembrī pirmo reizi apmeklēja Krieviju, taču bija pagājuši tikai trīs mēneši kopš Konvencijas spēkā stāšanās.
- ▲ Ārkārtas vizītes var notikt pēc valdības lūguma. 1999. gada janvārī pēc valdības lūguma CPT trešo reizi devās uz Nīderlandei piederošajām Antiļu salām, lai pārbaudītu, kā tiek ieviestas CPT rekomendācijas.

CPT pašai ir tiesības noteikt, vai veikt šādas vizītes. Tā pieņem lēmumu apmeklēt valsti pamatojoties uz informāciju, ko tā saņem no dažādiem avotiem: valdības, nevalstiskām organizācijām, masu medijiem un indivīdiem.

Pieeja visām iestādēm, kurās atrodas personas, kurām valsts vara ir atņēmusi brīvību.

Komiteja var apmeklēt visas iestādes, kas atbilst definīcijai, un neaprobežojas tikai ar to iestāžu apmeklēšanu, ko dalībvalsts oficiāli uzskata par iestādi, kurā atrodas personas, kam atņemta brīvība. Tas ļauj Komitejai apmeklēt policijas iecirkņus, iepriekšējās izmeklēšanas izolatorus, vietas, kurās atrodas notiesātās personas, iestādes, kurās atrodas administratīvā kārtā aizturētas personas, psihoneiroloģiskās slimnīcas, tranzītzonas lidostās, kara daļas, ārvalstnieku aizturēšanas centrus, u.c.

Komiteja nevērš uzmanību uz cēloņiem, kuru rezultātā personām ir atņemta brīvība, un vai tas noticis ar valsts varas iestāžu formālu lēmumu vai nē. Komiteja neizšķir starp privātām un valsts iestādēm: tai pietiek ar faktu, ka personām ir atņemta brīvība un to ir sankcionējusi valsts vara. Psihoneiroloģiskajās slimnīcās CPT apmeklē pacientus, kuri ārstējas piespiedu kārtā.

Pieeja slēgtām iestādēm nozīmē tiesības Komitejas delegācijai brīvi pārvietoties šādās iestādes teritorijā un apmeklēt visas telpas.

Pieeja informācijai un dokumentiem

Konvencija nosaka, ka dalībvalstij ir jāsniedz Komitejai visa informācija par vietām, kurā atrodas personas, kurām atņemta brīvība. Katrai valstij ir jāiesniedz saraksts ar dažādām vietām, kurās atrodas šādas personas. Šis saraksts ir nepārtraukti jāpapildina.

Komiteja var ievākt arī citu informāciju, kas tai nepieciešama uzdevumu veikšanai. Apmeklējot kādu iestādi, Komiteja pieprasa darīt pieejamus visus reģistrācijas žurnālus un dokumentus, ieskaitot medicīnas un juridiska rakstura dokumentus, kas attiecas uz iestādē turētajām personām. CPT dažkārt ir saskārusies ar grūtībām, jo iekļūt atsevišķās telpās var tikai ar tiesneša atļauju. CPT uzsver, ka dokumentiem ir jābūt pieejamiem nekavējoties un uz vietas, un ka tā atbild par šīs informācijas konfidencialitāti.

Intervijas ar aizturētajām personām un kontakti ar citām personām

Konvencijas 8. panta 3. paragrāfs nosaka, ka Komiteja var bez amatpersonu klātbūtnes intervēt personas, kurām atņemta brīvība. Šīs personas ir tiesīgas piekrist vai atteikties no šādas intervijas. Nepieciešamības gadījumā delegācijas loceklis, kas ir ārsts, var arī pievienoties personas medicīniskajai izmeklēšanai. Intervijas notiek bez amatpersonu klātbūtnes, tām nedzirdot, un, ja iespējams, tām neredzot. Intervēto personu vārdi CPT ziņojumos nekad netiek minēti (izņemot gadījumos, kad tam piekritusi konkrētā persona).

Intervijas ir viens no vizītes pamatelementiem. Tās dod iespēju CPT savākt informāciju par iespējamiem spīdzināšanas vai pazemojošas apiešanās gadījumiem, kā arī uzklaut personu, kam atņemta brīvība, viedokli par ieslodzījuma apstākļiem.

Misijas laikā CPT var arī kontaktēties ar jebkuru personu, kas, pēc tās ieskatiem, varētu sniegt informāciju. CPT parasti tiek ar NVO pārstāvjiem, kā arī advokātiem, ārstiem un aizturēto, apcietināto un notiesāto radniekiem. Šīs tikšanās ir neformālas un nav obligātas. Intervijas ar personām, kam atņemta brīvība, ir konfidenciālas un ziņojumā to vārdi netiek pieminēti.

CPT pilnvaras un rekomendācijas

Vizītes Komitejai ļauj izpētīt situāciju, kādā attiecīgajā valstī atrodas personas, kam atņemta brīvība, gan arī kāda ir apiešanās ar šīm personām, gan apstākļi, kādos tās tiek turētas. CPT mērķi nostiprināt to personu, kam atņemta brīvība, aizsardzību nevar sasniegt tikai ar vizītēm. Pēc vizītēm ir jāveic konstatēto problēmu analīze un jānāk klajā ar rekomendācijām. Valstij jāatbild uz šo ziņojumu, un šādā veidā tiek uzsākts nepārtraukts dialogs starp Komiteju un valsts iestādēm ar mērķi uzlabot situāciju.

Katrā ziņojumā tiek iekļautas specifiskas rekomendācijas, kas skar attiecīgo dalībvalsti. Laika gaitā CPT ir izstrādājusi vispārpieņemtus standartus un vairs neaprobežojas tikai ar rekomendācijām, kas attiecināmas uz konkrēto dalībvalsti.

CPT rekomendācijas

Pēc katras vizītes CPT sagatavo ziņojumu par vizītē konstatētajiem faktiem un tajā iekļauj rekomendācijas, kas vērstas uz spīdzināšanas un pazemojošas apiešanās novēršanu pret personām, kam atņemta brīvība. (10. pants)

Praksē Komiteja ir izstrādājusi trīs veida ieteikumus: rekomendācijas, komentārus un pieprasījumus pēc informācijas. Komiteja sniedz rekomendācijas, kad situācija prasa iejaukšanos no valsts puses. Komentāri līdzinās vispārīgiem ieteikumiem vai atgādinājumam par minimālajiem standartiem. Pieprasot informāciju, Komiteja pieprasa paskaidrojumu par konkrētu situāciju, likumu, statistiku vai specifisku informāciju.

Komitejas rekomendācijas nav juridiski saistošas. Neskatoties uz to, Komiteja sagaida, ka, ievērojot sadarbības principu, valsts tām pievērsīs nopietnu uzmanību un iespēju robežās mēģinās tās ieviest. Ja valsts atsakās uzlabot situāciju pēc Komitejas rekomendācijām, Komiteja var nākt klajā ar publisku paziņojumu.

Valstij ir jāizsaka savs viedoklis par rekomendācijām un jāatbild uz Komitejas ziņojumu. Sešus mēnešus pēc paziņojuma valstij jāiesniedz pagaidu ziņojums un gada laikā tai jāiesniedz ziņojums par pasākumiem, kas veikti, lai rekomendācijas ieviestu.

Tā kā CPT ir preventīvs mehānisms, tā cenšas "nodrošināt visplašāko aizsardzību pret visa veida fizisku vai garīgu ietekmēšanu." Rekomendācijas aptver dažādas jomas:

- ▲ brīvības atņemšanas sadzīves apstākļus (piemēram, pārapsūtošību, kameru lielumu, apgaismojumu, ventilāciju, higiēnu, sanitāros apstākļus, nodrošinājumu ar pārtiku, apģērbu, personu, kam atņemta brīvība, pārvadāšanu, u.c.)
- ▲ medicīnas pakalpojumus (piemēram, medicīnas darbinieku skaitu, viņu kvalifikāciju, pacientu ārstēšanu, u.c.)
- ▲ sociālos apstākļus (piemēram, aktivitātes, nodarbinātību, brīvā laika pavadīšanas iespējas, aktivitātes ārpus kamerām, apmeklējumus, personāla skaitu, personu, kam atņemta brīvība, attiecības ar personālu)
- ▲ procesuālās garantijas (tiesības, atrodoties apcietinājumā, reģistrācijas žurnālus, noprotināšanas kārtību, tiesības uz ārstu, ārsta reģistrācijas žurnālus, personu, kam atņemta brīvība, informēšanas kārtību, disciplināro kārtību, sūdzību un inspekciju procedūru, kārtības nodrošināšanas līdzekļu pielietošanu, u.c.)
- ▲ personāla izglītošanās iespējas un attieksmi (pazemojošas apiešanās aizliegšanu, spēka samērīgu pielietojumu, attieksmi pret hierarhiju un instrukcijām, mācību iespējas, kompetenci)

CPT izstrādātie standarti

Lai izstrādātu konkrētas rekomendācijas, CPT ir jāveic attiecīgās slēgtās iestādes konkrēto apstākļu objektīvs izvērtējums. Komitejas rīcībā nav konkrētu standartu, uz kuriem balstīt šo vērtējumu, jo Konvencijā nav iekļautas nekādas normas. CPT tos ir pārņēmusi no dažādiem citiem starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem, kas attiecas uz apiešanos ar personām, kam atņemta brīvība, piemēram, no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas un tās tiesvedības, Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, kā arī Eiropas Cietumu noteikumiem un ANO Minimālajiem Standartiem par apiešanos ar ieslodzītajiem.

Laika gaitā, sastādot ziņojumus par attiecīgajām dalībvalstīm, CPT ir izstrādājusi savus izvērtēšanas kritērijus un standartus, ar kuriem var iepazīties vairākos tās gadskartējos ziņojumos.

Ziņojumi:

2. Vispārējais ziņojums par CPT darbību (1991): standarti par policijas izolatoriem un ieslodzījuma vietām;
3. Vispārējais ziņojums par CPT darbību (1992): standarti par medicīniskajiem pakalpojumiem ieslodzījumu vietās;
7. Vispārējais ziņojums par CPT darbību (1996): standarti par apiešanos ar aizturētajiem, apcietinātajiem un notiesātajiem ārvalstniekiem likumdošanas, kas attiecas uz šīm personām, ietvaros;
8. Vispārējais ziņojums par CPT darbību (1997): standarti par piespiedu ievietošanu psihiatriskajās ārstniecības iestādēs;
9. Vispārējais ziņojums par CPT darbību (1998): standarti par apiešanos ar nepilngadīgajiem, kuriem atņemta brīvība

CPT izstrādātie standarti, ņemot vērā to preventīvo raksturu, ir daudz detalizētāki un sniedz labāku aizsardzības iespēju, nekā to paredz citi starptautiskie dokumenti.

Komitejas sastāvs

Komitejas locekļi ir neatkarīgi un objektīvi eksperti, kas darbojas kā indivīdi un nevis kā attiecīgās dalībvalsts, kuras pilsoņi tie ir, pārstāvji. Katra dalībvalsts var izvirzīt trīs kandidātus, no kuriem Eiropas Padome ieceļ vienu uz četrus gadu periodu.

CPT STANDARTI: Cietumi

Personas, kas atrodas ieslodzījumā, parasti cieš ne tikai no sliktas apiešanās. Tā kā ieslodzījuma vietu apstākļi daudzviet ir tuvi necilvēcīgiem, pazemojošiem vai ir uz spīdzināšanas robežas, tie nereti ir cilvēka cieņu pazemojoši.

CPT un Īpašais ziņotājs (*The Special Rapporteur*) ir izstrādājuši vadlīnijas, kas palīdzētu šādu cietumu apstākļu izvērtējumam apmeklējumu laikā.

Lielu uzmanību Komiteja velta medicīniskās palīdzības saņemšanas iespējām cietumos, kā arī ieslodzīto ēdināšanai. Komitejas uzmanības lokā ir cietumu darbinieku izglītošanās tiesību jomā.

Sadzīves apstākļi

Apmeklējot cietumus, Komiteja pievērš lielu uzmanību ieslodzīto un cietumu darbinieku savstarpējām attiecībām, cietumu administrācijas piedāvātajām aktivitātēm ieslodzītajiem (izglītībai, darbam, sporta aktivitātēm u.tml.). Tā kā daudzos cietumos ieslodzītie

ilgu laika pavada kamerās, tieši šāda veida aktivitātes ieslodzītajiem ir visnepieciešamākās, tādēļ Komiteja izvirza prasību, lai ārpus kameras ieslodzītie pavadītu ne mazāk par astoņām stundām.

Pēc Komitejas ieskatiem viens no humānas apiešanās nosacījumiem ir adekvāti sanitāri higiēniskie apstākļi. Īpaši tas attiecas uz tualetes izmantošanu – tai jāatrodas gaiteni nevis kamerā un jābūt pieejamai ieslodzītajiem jebkurā laikā. Tādas pašas prasības tiek izvirzītas attiecībā uz dušas telpām. Komiteja pievērš lielu uzmanību tam, vai attiecīgajā cietumā ieslodzītajiem ir iespēja ne mazāk par vienu stundu pavadīt ārā un nodarboties ar fiziskām aktivitātēm.

Ieslodzījuma vietu apstākļu pārraudzības laikā būtiski ir paredzēt tikšanos arī ar cietuma uzraugiem.

Ieslodzīto tiesības

Komiteja lielu uzmanību pievērš ieslodzīto iespējām kontaktēties ar ārpasauli, jo īpaši iespējai uzturēt sakarus ar ģimeni un tuvākajiem draugiem. Ierobežojumus var noteikt tikai vispārējo drošības apstākļu dēļ, citos gadījumos ierobežojumi tikties ar ģimenes locekļiem un draugiem, kā arī sazināties ar tiem pa telefonu, nav pamatoti.

- ▲ ieslodzītajam jāsaņem rakstisks pamatojums par apcietinājumu kā brīvības atņemšanas līdzekli;
- ▲ ieslodzītajam jāgarantē tiesības tikt informētam par viņa tiesību ierobežojumiem vai disciplinārajiem līdzekļiem;
- ▲ ieslodzītajam jāgarantē tiesības tikties ar aizstāvi;
- ▲ ieslodzītajam jābūt iespējai izteikt savus ieteikumus par apstākļiem ieslodzījumā.

Iekšējā kārtība

Komiteja pieprasa rakstisku pamatojumu gadījumos, kad pret apcietinātajām personām, kas atrodas iepriekšējā izmeklēšanā, tiek piemēroti brīvību ierobežojoši līdzekļi. Komiteja arī izvirza nepieciešamību pēc regulārām pārbaudēm, lai pārlicinātos, vai piemērotie līdzekļi ir proporcionāli paredzētajiem mērķiem (t.i. aizsargāt izmeklēšanas objektivitāti);

- ▲ Lai novērstu gadījumus, kad cietumu darbinieki vīrieši pret ieslodzītajām sievietēm var pielietot seksuālu vardarbību, Komiteja un Īpašais Ziņotājs pieprasa, lai sievieti kamerās cietumu darbinieki vīrieši ietu tikai kopā ar cietumu darbiniecēm sievietēm;
- ▲ Komiteja prasa, lai cietumu darbinieki saskarsmē ar ieslodzītajiem nenēsātu ieročus;

- ▲ lai novērstu gadījumus, kad cietumu darbiniekiem izveidojas sliktas attiecības ar ieslodzītajiem, valodas vai kultūras atšķirību vai barjeras dēļ ar ieslodzītajiem ārzemniekiem, Komiteja iesaka organizēt cietumu darbiniekiem profesionālo apmācību, kā arī nodarbības psiholoģijā;
- ▲ gadījumos, ja notiek spēka pielietošana, tai ir jābūt minētai ziņojumā, ja iespējams, pievienojot tam medicīniskās izmeklēšanas rezultātus.

Komiteja uzskata, ka divos gadījumos var pastāvēt sliktas apiešanās risks: ja cietumā notiek dumpis, un ja personu, kas atrodas iepriekšējā izmeklēšanā, pratina policijas darbinieki. Pirmajā gadījumā Komiteja prasa, lai pasākumiem, kas tiek veikti cietuma dumpja laikā, ir liecinieki, piemēram, citu tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji, it īpaši, ja cietuma dumpja laikā tiek pielietots fizisks spēks. Otrajā gadījumā, ja persona, kas atrodas iepriekšējā izmeklēšanā, cieš ne tikai no sliktas apiešanās, bet arī pratināšanas laikā, tad Komiteja prasa, lai pratināšana tiktu pārtraukta un jautājums tiktu risināts aizstāvja vai tiesneša klātbūtnē;

Lai nepieļautu iespēju, ka cietumu darbinieki fiziski ietekmē ieslodzītos vai pat tos spīdzina, ieslodzītajiem ir jābūt iespējai iesniegt sūdzību par notikušo, tai skaitā arī tiesībsargājošām iestādēm ārpus cietuma. Šeit liela nozīme būtu neatkarīgai institūcijai (piemēram, komisijai), kas apmeklētu cietumus un veiktu šādu faktu pārbaudi.

Gadījumos, kad ieslodzītie pārkāpj iekšējās kārtības noteikumus un viņus par to soda – ievieto atsevišķā kamerā (soda izolatorā), viņi ir jāinformē par šāda soda veida iemesliem, kā arī viņiem jānodod iespēja pārsūdzēt lēmumu par sodīšanu.

Cietumu darbiniekiem jāvelta īpaša uzmanība tiem ieslodzītajiem, kam ir tendence uz vardarbību. Šādos gadījumos ir jāuzmanās, lai netiktu pārkāpta robeža, kad cietumu darbinieki, mēģinot savaldīt ieslodzītos, tiem nodara pāri. Tādā gadījumā, ieslodzītajiem jābūt iespējai nekavējoties griezties pie ārsta un saņemt kvalificētu palīdzību, un par to jābūt rakstiskam apliecinājumam.

Komiteja arī prasa, lai "sarežģītie" ieslodzītie tiktu atšķirti no pārējiem, šādā veidā novērot iespēju, ka viņi nodara pāri apkārtējiem.

Komiteja pievērš lielu uzmanību problēmām, kas var rasties ar ieslodzītajām sievietēm, nepilngadīgajiem vai ārzemniekiem.

Medicīniskās palīdzības saņemšana

- ▲ ieslodzītos var ievietot kamerā tikai pēc medicīniskās apskates;
- ▲ katrā medicīniskajā pārbaudē ir jāiekļauj ieslodzītā veselības un psihiskā stāvokļa novērtējums, kā arī jebkādu ilgstošas izolācijas kaitīgu seku novērtējums. Šādas

izmeklēšanas rezultātus jāsaģatavo rakstiskas atskaites veidā tiesnesim. (Diemžēl šeit Komiteja nemin, kādā veidā vajadzētu notikt biežām medicīniskām pārbaudēm);

Komitejai ir īpašas prasības attiecībā uz medicīniskās palīdzības sniegšanu ieslodzījumu vietās. Apmeklējot cietumus, Komiteja pievērš uzmanību šādiem jautājumiem:

- ▲ vai ieslodzītajiem ir iespējas saņemt kvalificētu medicīnisko palīdzību (*jebkurā laikā, ja ir tāda vajadzība, ieslodzītajam ir jābūt iespējai griezties pēc palīdzības pie ārsta, kā arī jābūt iespējai regulāri iziet medicīnisko apskati*);
- ▲ vai ieslodzītajiem ir iespējas saņemt aprūpi, līdzvērtīgu tai, kādu persona saņem, atrodoties ārpus cietuma (vispārējo medicīnisko palīdzību un psihiatrisko palīdzību);
- ▲ vai ieslodzīto personu ārstēšanā tiek ievērots konfidencialitātes princips;
- ▲ vai ieslodzītajiem ir veselības stāvokļa profilakses iespējas (*higiēna, informācija par seksuāli transmisīvajām slimībām un AIDS, pašnāvību novēršana, vardarbīgu darbību novēršana*);
- ▲ vai ieslodzītajiem ir iespējas saņemt cilvēcīgu palīdzību un atbalstu (ieslodzītajām, kas izcieš sodu kopā ar bērnu, pusaudžiem, ieslodzītajiem ar garīgās veselības traucējumiem, ieslodzītajiem, kas ir neapmierināti ar ilgstošu brīvības atņemšanu)
- ▲ vai profesionālajā ziņā ārsti ir neatkarīgi (*tas attiecas uz finansiālo neatkarību, kā arī uz faktu, ka ārstam jākalpo tikai un vienīgi pacienta labā*);
- ▲ vai cietumos strādājošiem ārstiem ir atbilstoša profesionālā kompetence (*cietumu ārstiem un māsiņām jābūt augsti kvalificētiem speciālistiem*).

Komiteja nosaka, ka medicīnas darbiniekiem ir jābūt pilnīgi neatkarīgiem no cietumu administrācijas, arī finansiāli.¹

Lai novērstu spīdzināšanu, pazemojošu vai necilvēcīgu apiešanos ieslodzījuma vietās, CPT iesaka veidot neatkarīgu institūciju, kurā būtu tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji, vai īpašu pārraudzības komisiju. Komiteja uzskata, ka ir nepieciešams ik nedēļu vai ik mēnesi apmeklēt katru cietumu, apsekojot vispārējos apstākļus cietumā un tiekoties ar ieslodzītajiem.² Komiteja arī iesaka, lai pārraudzības komitejā tiktu pārstāvēti dažādu iestāžu un sociālo grupu pārstāvji.

CPT STANDARTI: Policija

Spīdzināšanas novēršanas komiteja izvirza trīs galvenās pamatgarantijas pret pazemojošu apiešanos. Personas, kuras ir nogādātas policijas iecirknī, nekavējoši jāinformē par šīm trim galvenajām tiesībām:

- ▲ tiesības par aizturēšanas faktu informēt radnieku vai kādu trešo personu/konsulātu (ja aizturētais ir ārzemnieks);

¹ Council of Europe, 2nd General Report on the CPT¹ s Activities Covering the Period January to 31 December 1991, CPT/INF (92)3, Strasbourg 13 April 1992

- ▲ tiesības uz advokātu;
- ▲ tiesības uz ārstu.

Jebkuri ierobežojumi, kas liedz personām realizēt šīs tiesības, ir skaidri definējami un tiem būtu jāpastāv tikai uz ierobežotu laiku.

Tiesībām uz advokātu jāietver tiesības gan kontaktēties, gan tikties ar advokātu. Abos gadījumos ir jāgarantē aizturētās personas un advokāta sarunu konfidencialitāte. Aizturētajai personai ir arī tiesības pieprasīt advokāta klātbūtni nopratināšanas laikā.

Tiesības uz ārstu. Aizturēto personu medicīniskajai izmeklēšanai būtu jānotiek bez policijas darbinieku klātbūtnes (tiem sarunu nedzirdot, un, vēlams, arī neredzot.) Ārstam ir formāli jāreģistrē katras medicīniskās izmeklēšanas rezultāti, kā arī aizturētā paziņojumi un ārsta slēdzieni, un tiem jābūt pieejamiem gan aizturētajai personai, gan arī tās advokātam.

Lai **aizturētā persona** minētās tiesības varētu realizēt, tā **jāinformē par šīm tiesībām tai saprotamā valodā**. Spīdzināšanas novēršanas komiteja pēc vizītem Bulgārijā un Ungārijā šīm dalībvalstīm rekomendēja izdot informatīvas lapas, kuras aizturētajām personām būtu pieejamas dažādās valodās.

Spīdzināšanas novēršanas komitejas pieredze liecina, ka atsevišķos gadījumos pastāv liela varbūtība, ka aizturētās personas var tikt pakļautas spīdzināšanai vai ar tām var pazemojoši apieties. Vairumā gadījumu Komiteja saskaras ar "maigākiem" pazemojošas apiešanās veidiem, piemēram, aresta un aizturēšanas laikā izdarītiem spērieniem, iedunkāšanām, plaukām, verbāliem apvainojumiem.

Tomēr virknē gadījumu, kurus apstiprina medicīniskas liecības, Komiteja ir saskārusies ar:

- ▲ pakāršanu aiz kājām, kad galva atrodas tikai dažus centimetrus virs zemes;
- ▲ iedarbošanos ar elektrošoku uz dažādām ķermeņa daļām (t.sk. dzimumorgāniem);
- ▲ metāla spaiņa novietošanu uz galvas un sišanu pa to ar koka nūjām;
- ▲ sitieniem ar stekiem un koka nūjām;
- ▲ "falaku" (sitieniem pa kāju pēdām).

Komiteja iesaka nodrošināt arī citas garantijas pret pazemojošu apiešanos:

- ▲ veikt nopratināšanu, veicot elektronisku ierakstu;
- ▲ izstrādāt rīcības kodeksu nopratināšanai;
- ▲ izveidot vienu un visaptverošu aizturēto personu reģistrācijas žurnālu;
- ▲ izveidot neatkarīgu nacionālu mehānismu sūdzību izskatīšanai par pazemojošu apiešanos un spīdzināšanu aizturēšanas laikā.

² Bank R., Preventive Measures Against Torture: An Analysis of Standards Set by the CPT, CAT, HRC and Special Rapporteur, 20 ANS CONSCARES A LA REALISATION D' UNE IDEE, Geneve 1997, p. 135

Komiteja pievērš īpašu uzmanību **nopratināšanas kārtībai**. Komiteja uzskata, ka ir jāpastāv skaidriem un nepārprotamiem noteikumiem, kā veicama nopratināšana. Tiem būtu jāparedz, cik ilgi aizturēto personu drīkst pratināt, cik ilgs laiks ir paredzēts starp nopratināšanām, vai aizturētie ir informēti, kuri policijas darbinieki veic nopratināšanu, kurās vietās drīkst veikt nopratināšanu, vai nopratināšanas laikā aizturētai personai var likt stāvēt kājās, kā nopratināmas personas, kas atrodas alkohola reibumā vai narkotiku iespaidā, u.tml. Komisija iesaka izveidot reģistru vai žurnālu, kurā būtu fiksēts nopratināšanas sākums un beigas, aizturētās personas lūgumi, kā arī personas, kuras piedalījušās nopratināšanā.

Komiteja uzskata, ka aizturēto personu drošība tiktu nostiprināta un arī policijas darbinieku darbs uzlabots, ja par katru aizturēto personu tiktu izveidots viens un visaptverošs reģistrācijas žurnāls, kurā tiktu fiksēti visi fakti, kas saistīti ar konkrētās personas aizturēšanu: kad persona aizturēta, kad tai paziņots par tās tiesībām, fiksēti tās ievainojumi, garīgās veselības traucējumi, kad radnieki/konsulāts un advokāts informēti par aizturēšanas faktu un kad tie apmeklējuši aizturēto personu, kad tai dots ēdiens, kad tā nopratināta, kad pārvesta uz citu vietu vai atbrīvota, u.c. Vairākos gadījumos būtu nepieciešams aizturētās personas paraksts, kas apliecinātu, ka tā ir informēta par savām tiesībām vai tai liegts realizēt savas tiesības, kā arī izskaidroti iemesli, ja šāda paraksta trūkst.

Neatkarīgs mehānisms, kas izskatītu aizturēto personu sūdzības par apiešanos ar tām, kamēr tās atradušās policijas iecirknī, ir uzskatāms par nopietnu aizturēto personu drošības garantu pret pazemojošu apiešanos un spīdzināšanu.

Kā jau tika minēts, Komitejas pārstāvji ir tiesīgi ierasties jebkurā slēgta tipa iestādē. Ja lielās iestādes (cietumus, psihoneiroloģiskās slimnīcas) informē par vizītes laiku, tad policijas iecirkņos Komitejas pārstāvji bieži vien ierodas negaidīti un parasti vakaros. Kad Komitejas pārstāvji ir ielaisti policijas iecirknī, tie var dežurdaļas policistam uzdot jautājumus, lai gūtu priekšstatu par vispārējiem apstākļiem attiecīgajā iestādē. Jautājumi parasti attiecas uz kameru skaitu, to oficiālo ietilpību, aizturēto personu skaitu un to, vai aizturētās personas tiek nopratinātas kādā citā vietā policijas iecirknī. Komitejas locekļiem ir tiesības pieprasīt iecirkņa plānu.

Pēc tam delegācija sadalās mazākās grupās, no kurām viena izvērtē fiziskos apstākļus iecirknī, bet cita izskata dokumentāciju, kas attiecas uz aizturētajām personām. Delegācija pieprasa aizturēto personu, kuras dotajā brīdī atrodas policijas iecirknī, sarakstu. Komitejas pārstāvji parasti, dežūrpolicistam nedzirdot un, ja iespējams, neredzot, var griezties pie aizturētajiem, lūdzot to piekrišanu runāt ar delegācijas locekļiem. Tie, kas piekrit sarunai, tiek vienatnē intervēti par aizturēšanas apstākļiem, policijas attieksmi pret viņiem, par to, vai viņi ir tikuši informēti par savām tiesībām, vai viņiem ir bijusi nodrošināta iespēja saņemt advokāta vai ārsta pakalpojumus. Intervēto personu vārdi Spīdzināšanas komitejas sarakstā neparādās. Komitejas delegācijā esošais ārsts var veikt kādas aizturētās personas medicīnisko izmeklēšanu.

Komiteja vērs uzmanību arī uz atsevišķām aizturēto personu grupām. Ja aizturētā persona guļ, Komiteja ir tiesīga lūgt to pamodināt un lūgt tai atļauti tikt intervētai. Ja kādu no aizturētajām personām uzskata par pārāk iereibušu, lai to intervētu, Komiteja parasti vēlas par šo faktu pārliecināties pati.

Attiecībā uz aizturētajām personām, kuras varētu izrādīties bīstamas, Komiteja uzklausa policijas darbinieku ieteikumus par drošības apsvērumiem. Tomēr Komiteja pati izlemj, kādi būs nepieciešamie drošības līdzekļi, ja tā šo personu intervēs. Komiteja var nepiekrīst policijai, ka nopratināšanas laikā aizturētajai personai jābūt rokudzelžos.

Ja vizītes laikā kādu no aizturētajām personām nopratina, Komitejas pārstāvji parasti to nepārtrauc. Ja pastāv pamatotas aizdomas par pazemojošu apiešanos ar aizturēto personu vai arī nopratināšanu izmanto kā imeslu, lai liegtu Komitejai iespēju runāt ar kādu no aizturētajām personām, Komitejai ir tiesības pārtraukt nopratināšanu, lai intervētu aizturēto.

Komiteja vienlaicīgi pievērs īpašu uzmanību aizturētajiem, kas ir nepilngadīgi un garīgi slimi.

Neskatoties uz to, ka aizturēšana policijas iecirknī parasti ir uz īsu laiku, Komiteja uzskata, ka fiziskajiem apstākļiem kamerās jāatbilst zināmām pamatprasībām.

Visām kamerām policijas iecirknī būtu jābūt pietiekami lielām un jāatbilst tajā turēto cilvēku skaitam. Tajās būtu jābūt atbilstošam apgaismojumam un ventilācijai. Kad vien iespējams, kamerās vajadzētu būt dienas apgaismojumam. Kamerās būtu jāatrodas mēbelēm (piemēram, krēslam vai solam), lai personas, kas tur atrodas, varētu atpūsties, un, ja aizturētajai personai kamerā jāpaliek pa nakti, tā jānodrošina ar tīru matraci un palagu.

Aizturētajām personām, kad nepieciešams, ir jāļauj tām kārtot dabiskās vajadzības tīros sanitāros apstākļos un jādod iespēja nomazgāties. Viņiem ir jābūt pieejamam dzeramajam ūdenim un ēdienam piemērotā laikā. Aizturētie būtu jānodrošina vismaz ar vienu pilnu maltīti (kaut ko vairāk par vienu sviestmaizi) dienā.

Kameru lielums ir sarežģīts jautājums, tomēr Komiteja uzskata par nepieciešamu noteikt zināmus kritērijus. Vienvietīgai kamerai, kurā aizturētā persona atrodas vairākas stundas, būtu jābūt 7m² lielai, atstatumam starp sienām būtu jābūt vismaz 2 vai vairāk metrus platum, savukārt starp grīdu un griestiem – 2,5 metrus platum.

Komiteja var sīki iepazīties ar aizturēto personu reģistrācijas žurnālu. Žurnālā atrasto informāciju Komiteja var vēlēties papildināt ar informāciju no nopratināšanas protokoliem. Parasti šajos dokumentos būtu jābūt fiksētai informācijai, vai aizturētā persona ir informēta par savām tiesībām, t.sk. tiesībām uz advokātu. Ja Komitejas vizītes laikā dežūrē ārsts, Komiteja parasti to intervē. Ārsts parasti sniedz vispārēju informāciju par

medicīnisko situāciju iecirknī un medicīniskās dokumentācijas saturu. Ja Komiteja vēlas ar ārstu pārrunāt kādu individuālu gadījumu, to parasti veic kāds no delegācijas pārstāvjiem – mediķiem.

Komitejas uzmanības lokā nav tikai jautājumi par aizturētajām personām un intervijas ar tām. Komiteja lielu uzmanību pievērš sarunām ar dežūrējošiem policistiem, lai uzklāsitu viņu viedokļus par apstākļiem policijas iecirknī. Komiteju interesē tādi jautājumi kā pastāvošās kārtības noteikumi, darba apstākļi, kā arī vai ir lietas, kas būtu uzlabojamas. Ja Komiteja uzskata par nepieciešamu, tā vienatnē var intervēt policijas darbiniekus. Bez konkrētā policijas darbinieka piekrišanas tā vārds netiek izpausts.

CPT STANDARTI: Ārvalstnieku aizturēšana³

Vīzīšu laikā Komitejas uzmanības lokā bieži vien nonāk ārvalstu pilsoņi, kas ir aizturēti saskaņā ar nacionālo likumdošanu par ārvalstniekiem. Galvenokārt aizturētie ir personas, kam atteikta iebraukšana valstī, personas, kas valstī ieradušās nelegāli, personas, kam beigusies uzturēšanās atļauja valstī, un patvēruma meklētāji, kuru aizturēšanu amatpersonas uzskata par nepieciešamu.

Aizturēšanas vietas

▲ Robežkontroles punkts lidostā

Aizturētās personas jānodrošina ar piemērotu vietu gulēšanai, piemērotu higiēnas aprīkojumu, kā arī jānodrošina piekļūšana bagāžai un ik dienas tām jānodrošina pastaigas svaigā gaisā. Tāpat aizturētās personas jānodrošina ar pārtiku un, ja nepieciešams, ar medicīnisko aprūpi.

▲ Policijas iecirkņi

Apstākļi policijas iecirkņos bieži vien nav piemēroti ilgstošai aizturēšanai, tāpēc maksimāli jāierobežo laiks, ko imigranti pavada policijas iecirkņos.

▲ Cietumi

Cietums jau pēc definīcijas nav piemērota aizturēšanas vieta personām, kas nav izdarījušas kriminālnoziedzumu, ne arī tiek turētas aizdomās par to. Personas ievietošana cietumā iespējama izņēmuma gadījumos, piemēram, ja imigrants ir potenciāli vardarbīgs, vai arī ja personai nepieciešama ārstēšanās slimnīcā un neviena cita slimnīca, izņemot cietuma slimnīcu, nespēj garantēt drošību. Tomēr šādi aizturētie ievietojami atsevišķi no pārējiem ieslodzītajiem.

▲ Nelegālo imigrantu izmitināšanas centri

Komiteja norāda, ka saskaņā ar likumdošanu par ārvalstniekiem aizturētās personas (ja

³ Council of Europe, 7th General Report on the CPT' s Activities Covering the Period 1 January to 31 December 1996, CPT/Inf (97) 10, Strasbourg 22 August 1997

brīvības atņemšana ir nepieciešama) ievietojamas īpaši šim nolūkam paredzētos centros, nodrošinot aizturēto personu tiesiskajai situācijai atbilstošu režīmu un materiālos apstākļus. Centram jābūt atbilstoši iekārtotam, tīram, nodrošinot pietiekamu apdzīvojamo platību. Būtiska nozīme ir centra iekārtojumam - pēc iespējas jāizvairās radīt cietumam līdzīgu vidi.

Attiecībā uz režīmu – jābūt nodrošinātai iespējai tikt pastaigās, izmantot radio/televīziju, laikrakstus, kā arī citus atpūtas līdzekļus, piemēram, galda spēles u.c. Jo uz ilgāku laika periodu persona ir aizturēta, jo vairāk aktivitāšu tai jāpiedāvā.

Personālam jābūt iepazīstinātam ar dažādām kultūrām, kuras pārstāv aizturētie. Vēlams arī attiecīgo valodu zināšanas. Personālam jābūt apmācītam, kā atpazīt iespējamās stresa reakciju pazīmes un kā rīkoties šādās situācijās.

Drošība aizturēšanas laikā

Aizturētajiem jābūt iespējai pēc savas izvēles informēt personu par savu situāciju, kā arī iespējai tikt ar advokātu un ārstu. Aizturētās personas tām saprotamā valodā nekavējoties jāinformē par visām personas tiesībām un procedūru, kas uz tām attiecas. Vēlams aizturētos sistemātiski nodrošināt ar informāciju, kas izskaidro viņu tiesisko situāciju un tiesības. Šādai informācijai būtu jābūt pieejamai aizturēto biežāk lietotajās valodās, turklāt nepieciešamības gadījumā jābūt iespējai nodrošināt tulka pakalpojumus. Tiesībām uz advokātu jābūt nodrošinātām visu aizturēšanas periodu, un ar tām jāsaprot gan tiesības tikt ar advokātu vienatnē, gan arī tiesības uz advokāta klātbūtni laikā, kad aizturēto intervē amatpersonas.

Aizturētajām personām jābūt pieejamai medicīniskajai aprūpei. Īpaša uzmanība jāpievērš patvēruma meklētāju fiziskajam un psiholoģiskajam stāvoklim, daži no viņiem, iespējams, tikusi spīdzināti valstīs, no kurām viņi bēg. Tiesībām uz ārstu jāietver aizturētā tiesības izvēlēties ārstu pēc savas izvēles, lai gan par otra ārsta viedokļa pieprasīšanu aizturētajam var lūgt segt izmaksas.

Aizturētajiem jābūt garantētai iespējai uzturēt kontaktus ar ārpasauli visu aizturēšanas laiku, it īpaši jānodrošina iespēja izmantot telefonu, kā arī pieņemt apmeklētājus – radniekus vai organizāciju pārstāvjus.

Necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās risks pēc izraidīšanas

Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās vai pazemojoša soda aizliegums ietver sevī arī saistību nenosūtīt personu uz valsti, ja ir pietiekams pamats ticēt, ka personai tur draud reālas briesmas tikt pakļautai spīdzināšanai, necilvēcīgai vai pazemojošai rīcībai vai pazemojošai sodīšanai (t.s. *non-refoulement* princips). Tādēļ Komiteju īpaši interesē vai dalībvalstis pilda šo nosacījumu.

Jebkurš paziņojums, ko Komitejai Strasbūrā adresē personas, kas apgalvo, ka viņas gatavojas nosūtīt uz valsti, kur pastāv risks tikt pakļautam spīdzināšanai vai necilvēcīgai un pazemojošai rīcībai, nekavējoties tiek nodots Eiropas Cilvēktiesību tiesībsargāšanai, kurai ir efektīvākas iespējas izmeklēt šādus paziņojumus un, ja nepieciešams, attiecīgi rīkoties.

Komiteju arī interesē vai aizturētajām personām ir reāla iespēja pārsūdzēt savu lietu, vai amatpersonas, kam šīs lietas jāizskata, ir pietiekami izglītotas un vai tām ir iespēja iegūt objektīvu, neatkarīgu informāciju par cilvēktiesību situāciju citās valstīs. Komiteja arī uzskata, ka lēmumam par personas izraidīšanu jābūt pārsūdzamam citā instancē, kas būtu neatkarīga no realizētājinstances.

Komiteja atzīst, ka bieži vien ir sarežģīti izpildīt ārvalstnieka, kurš apņēmis palikt valstī, izraidīšanas rīkojumu. Atsevišķos gadījumos amatpersonām nākas lietot spēku, lai realizētu izraidīšanu, tomēr spēku jāpielieto ne vairāk kā nepieciešams. Spēka pielietošana ir pilnībā nepieņemama, ja vēlas pasteidzināt personu iekāpt transporta līdzeklī vai arī lai sodītu par atteikšanos iekāpt. Komiteja norāda, ka mutes aizbāšana ar priekšmetu personām ir ļoti bīstama.

Komiteja arī norāda, ka jebkura medikamentu došana izraidāmajām personām var notikt tikai saskaņā ar ārsta lēmumu un medicīnisko ētiku.

CPT STANDARTI: Psihoneiroloģiskās iestādes

Lai novērstu sliktu izturēšanos pret garīgi slimajiem pacientiem, CPT ir publicējusi vadlīnijas.⁴ CPT standarti ietver sekojošas pozīcijas.

▲ sadzīves apstākļi

Apstākļiem slimnīcās ir jānodrošina "pozitīva terapeitiskā vide", respektējot pacienta autonomiju, ievērojot pacienta tiesības uz privāto dzīvi, nodrošinot piemērotu uzturu, apgaismojumu, apkuri, ventilāciju, apģērbu, nodrošinot iespējas atpūsties un katru dienu pastaigāties svaigā gaisā.

Īpaša uzmanība pievēršama pacientu palātu un atpūtas zonu dekorējumiem, lai pacientus vizuāli stimulētu.

Higiēnas telpās jānodrošina pacienta privātums, kā arī jāņem vērā gados veco pacientu un pacientu – invalīdu īpašās vajadzības. Personāls jānodrošina ar nepieciešamo aprīkojumu, lai aprūpētu pie gultas saistītos pacientus.

---

⁴ Council of Europe, 8th General Report on the CPT's Activities covering the Period 1 January to 31 December 1997, CPT/Inf (98) 12, Strasbourg, 31 August 1998

▲ **individuālā ārstēšana**

Pacientiem jābūt individuāliem ārstēšanas plāniem, CPT rekomendē samazināt lielās palātas (10–20 cilvēku palātā), jābūt iespējai iekļūt savā istabā jebkurā diennakts laikā, vēlams individualizēts apģērbs nevis slimnīcas pidžamas, kā arī pacientiem jāļauj glabāt personīgās mantas.

Psihiatriskās ārstēšanas pamatā jābūt individualizētai pieejai, tas nozīmē – izstrādāt katram pacientam individuālu ārstēšanas plānu, kam būtu jāietver plaša spektra rehabilitācijas un terapeitiskās aktivitātes, tai skaitā, darba terapija, grupas terapija, individuālā psihoterapija, māksla, mūzika un sports.

Psihisko traucējumu ārstēšanā bieži vien ir nepieciešami psihotropie medikamenti. Regulāri jāpārlicinās, vai pacienti tiešām ir nodrošināti ar izrakstītajiem medikamentiem. Komiteja pievērš īpašu uzmanību jebkurām ļaunprātīgas medikamentu izmantošanas pazīmēm.

Ļoti vēlams nodrošināt pacientus ar naktsгалdiņiem un drēbju skapi, pacientiem jāļauj glabāt personiskās lietas, piemēram, fotogrāfijas, grāmatas u.c. Svarīgi ir nodrošināt pacientus ar aizslēdzamu glabātuvi, kur novietot personiskās lietas. Ja tas netiek nodrošināts, tiek apdraudēta pacienta drošības sajūta un autonomija.

▲ **informācija**

Pacientiem jābūt pilnībā informētiem. Vēlams slimnīcas noteikumus izskaidrojoša brošūra, kam, ierodoties slimnīcā, jābūt pieejamai pacientam vai tā radniekiem. Brošūrā jāizskaidro gan iestādes iekšējie noteikumi, gan pacienta tiesības. Katram pacientam, iestājoties slimnīcā, kā arī pacienta radniekiem jābūt pieejamai brošūrai. Ja pacients brošūrā sniegto informāciju nav spējīgs saprast, pacientam jāsniedz atbilstoša palīdzība.

▲ **tiesības**

Piespiedu ieviešanas procedūrai jāgarantē objektivitāte, individiem jābūt tiesībām apstrīdēt tiesā piespiedu ieviešanu psihiatriskajā slimnīcā, pacientiem jābūt iespējai izmantot telefonu, saņemt un nosūtīt vēstules, kā arī konfidenciali konsultēties ar juristu.

Ja pacients piespiedu kārtā psihoneiroloģiskajā iestādē ievietots bez tiesas lēmuma, tam jābūt tiesībām steidzamā kārtā aizturēšanas likumību apstrīdēt tiesā. Piespiedu ārstēšana psihoneiroloģiskajā iestādē jāpārtrauc, tiklīdz pacienta veselības stāvoklim tās vairs nav nepieciešama. Tādējādi piespiedu ārstēšanas nepieciešamība regulāri jāizskata no jauna. Ja piespiedu ieviešana psihoneiroloģiskajā slimnīcā ir uz nenoteiktu laika periodu, regulāros laika intervālos nepieciešama automātiska pārbaude. It īpaši tas attiecas uz tiem piespiedu ārstēšanā esošajiem pacientiem, kas izdarījuši smagus likumpārkāpumus un ir sabiedrībai bīstami. Turklāt pacientam jābūt iespējai noteiktos laika intervālos lūgt tiesai pārskatīt piespiedu ieviešanas nepieciešamību.

Psihoneiroloģskajā iestādē jābūt nodrošinātam sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas mehānismam ar atbilstošām pilnvarām arī ārpus iestādes, kas dotu iespēju pacientiem konfidenciali iesniegt sūdzības.

Pacientiem jābūt iespējai saņemt un nosūtīt vēstules, izmantot telefonu, kā arī iespējai tikties ar ģimeni un draugiem.

▲ **iekšējā drošība**

Ārstēšanai jānotiek ar pacienta brīvu piekrišanu, pilnībā viņu informējot par paredzamo ārstēšanas procesu. Pacientam ir tiesības iepazīties ar medicīnisko dokumentāciju (slimības vēsturi), kas attiecas uz viņu. Elektrošoka terapiju drīkst veikt tikai apmācīts personāls un vienmēr jāizmanto anestēzija un muskuļu atslābinātāji. Fiziskās izolēšanas līdzekļi pielietojami tikai nepieciešamības gadījumā, nevis sodīšanas nolūkā, turklāt lēmums par fizisko izolēšanu ar ārsta apstiprinājumu ir jāieraksta slimības vēsturē. Jānodrošina pacienta aizsardzība no citiem pacientiem, kuri tam varētu darīt pāri.

Par katru pacientu jāraksta slimības vēsture, kas ietvertu gan informāciju par diagnozi (ietverot jebkuru specifisku pārbauci, kurām pacients tiek pakļauts, rezultātus), gan ierakstus par pacienta veselības psihisko un somatisko stāvokli un viņa ārstēšanu. Pacientam jābūt iespējai iepazīties ar savu slimības vēsturi, ja vien tas ir pieļaujams, raugoties no terapeitiskā viedokļa. Kā arī pacients var lūgt, lai slimības vēsturē esošā informācija būtu pieejama pacienta ģimenei vai advokātam. Ja pacients tiek pārvietots uz citu iestādi, slimības vēsture nododama uzņemošās iestādes ārstiem. Ja pacients no psihoneiroloģiskās iestādes tiek izrakstīts, slimības vēsture ar pacienta piekrišanu jānodod ārstējošajam ārstam, kas pacientu aprūpē ambulatori.

Katram spriestspējīgam pacientam jābūt iespējai atteikties no ārstēšanas vai no jebkuras medicīniskas iejaukšanās. Jebkura atkāpšanās no šī fundamentālā principa jāpamato ar likumu un tikai attiecinot to uz nepārprotami un strikti definētiem izņēmuma apstākļiem. Visi pacienti regulāri jānodrošina ar informāciju par viņu stāvokli un ārstēšanu.

Elektrošoka terapija (EST) ir atzīstama par ārstēšanas veidu garīgi slimajiem pacientiem, kas slimo ar dažām specifiskām slimībām. Tomēr jāpārbauda, kā EST atbilst pacienta ārstēšanas plānam, turklāt, veicot EST, jāievēro atbilstoši drošības nosacījumi. Komitejai nav pieņemama EST veikšana bez anestēzijas un muskuļu atslābinātājiem. Vēlams EST veikt īpaši šim nolūkam paredzētā un atbilstoši aprīkotā telpā. Personālam, kas veic EST, jābūt īpaši apmācītam. EST izmantošana detalizēti jāapraksta īpašā reģistrācijas žurnālā.

Lēmumu par fiziskās izolēšanas līdzekļu piemērošanu jāpieņem ārstam, vai arī personālam nekavējoties jāinformē ārsts par fiziskās izolēšanas nepieciešamību. Ja ārkārtējās situācijās fiziskās izolēšanas līdzekļi tomēr tiek pielietoti, tos jāpārtrauc lietot pēc iespējas ātrāk. Fiziskās izolēšanas līdzekļus vai pacienta nošķiršanu nekad nedrīkst piemērot sodīšanas nolūkā. Jebkurš pacienta fiziskās izolēšanas gadījums atzīmējams īpašā reģistrācijas žurnālā.

nālā, kā arī pacienta slimības vēsturē. Ierakstam jāietver laiki, kad fiziskā izolēšana uzsākta un pabeigta, konkrētā gadījuma apstākļi, fiziskās izolēšanas iemesli, ārsta, kas pieņēmis lēmumu par fizisko izolēšanu, uzvārds, kā arī atskaite par jebkuriem pacienta vai personāla gūtajiem ievainojumiem.

▲ **personāls**

Psihoneiroloģisko iestāžu personāls rūpīgi jāizvēlas un jāapmāca, nepieciešams atbilstošs personāla nodrošinājums un vadīšana, lai nodrošinātu personāla darba terapeitisko pusi, jānodrošina kvalificēta veselības aprūpes personāla uzraudzība pār jaunāko jeb palīgpersonālu.

Tāpat kā citās veselības aprūpes iestādēs, arī psihoneiroloģiskajās iestādēs liela nozīme ir regulārām sanāksmēm visām nodaļā strādājošām personāla kategorijām, veidojot komandu, kas ir nodaļas galvenā ārsta pārzinā. Tas sekmēs ikdienas problēmu identificēšanu un apspriešanu.

Lai nodrošinātu, ka psihoneiroloģisko iestāžu personāls nekļūst pārāk izolēts, nepieciešams ārējs stimuls un atbalsts. Ļoti vēlams piedāvāt personālam tālākizglītības iespējas. Psihoneiroloģiskajās iestādēs vēlama neatkarīgu personu, piemēram, studentu, pētnieku, kā arī neatkarīgu organizāciju (skat. ārējo uzraudzību) klātbūtne.

▲ **ārējā uzraudzība**

Vēlams regulāras pārbaudes vizītes, ko veiktu neatkarīga organizācija, pacientiem jābūt neierobežotai iespējai sazināties ar šo institūciju un iesniegt sūdzības.

Komiteja būtisku nozīmi piešķir regulārām psihoneiroloģisko iestāžu pārbaudes vizītēm, ko veiktu neatkarīga organizācija (piemēram, tiesnesis vai īpaša kontroles komisija), kas ir atbildīga par pacientu aprūpes pārbaudi. Neatkarīgajai kontroles organizācijai jābūt pilnvarotai tikties ar pacientiem bez personāla klātbūtnes, nepastarpināti saņemt jebkuru sūdzību un izteikt jebkuras nepieciešamās rekomendācijas.⁵

---

⁵ Sagatavots pēc Eiropas Padomes informatīvā ziņojuma Human Rights information bulletin, No.44 un Timotija Hārdinga (Timothy Harding) lekcijas Informatīvajā seminārā par Spīdzināšanas novēršanas komiteju, Rīga, 1999. gada 7.–8. janvāris.

CPT APMEKLĒTĀS IESTĀDES LATVIJĀ

(1999. g. 24. janvāris–3. februāris)

Rīga

- ▲ Policijas pārvalžu iecirkņi Gogoļa un Matīsa ielās
- ▲ Rīgas pilsētas Galvenā policijas pārvalde, Aspazijas bulvāris
- ▲ Rīgas atskurbtuve, Pūpolu iela
- ▲ Nelegālo imigrantu īslaicīgās aizturēšanas izolators, Gaiziņa iela
- ▲ Nepilngadīgo profilakses centrs, Alises iela
- ▲ Iepriekšējās izmeklēšanas un īslaicīgās aizturēšanas izolators, Brīvības iela

- ▲ Centrālcietums
- ▲ Ilģuciema sievietes cietums

- ▲ Rīgas garnizona aizturēšanas izolators, Vaiņodes iela
- ▲ Rīgas psihoneiroloģiskā slimnīca

Valmiera

- ▲ Naukšēnu Mācību un pāraudzināšanas iestāde meitenēm